

УДК: 657.6:631.11

СУЧАСНИЙ СТАН ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКОГО КОНТРОЛЮ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Марчук У.О., аспірант
ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана»

Досліджено стан організаційно-правових форм підприємств в сільському господарстві та проаналізовано рівень дотримання законодавчих актів щодо внутрішньогосподарського контролю на сільськогосподарських підприємствах.

Ключові слова: внутрішньогосподарський контроль, правова регламентація, сільськогосподарські підприємства, організаційно-правові форми підприємств, ревізійна комісія.

Вступ. Аграрний сектор є важливою стратегічною галуззю української національної економіки, яка забезпечує продовольчу безпеку та продовольчу незалежність нашої держави, дає значній частині сільського населення робочі місця. Він формує 16-17% валового внутрішнього продукту. У порівнянні з іншими країнами, у Білорусії та Казахстані цей показник становить 13%, у Росії - майже 7%, у Грузії - більше половини, Вірменії, Киргизстані та Узбекистані - близько третини. Але, слід відмітити, що економічні можливості аграрного сектора України використовуються не повністю. Аграрний сектор забезпечує близько 60% фонду споживання населення, займає друге місце серед секторів економіки у товарній структурі експорту і залишається практично єдиною галуззю, яка багато років поспіль забезпечує позитивне зовнішньоторговельне сальдо [7].

Діяльність сільськогосподарських підприємств підпорядкована спільній меті – забезпечення продуктами споживання населення країни, що потребує збільшення об'ємів виробництва сільськогосподарської продукції, підвищення її якості та зниження собівартості [9].

Внутрішньогосподарський контроль під впливом взаємодії внутрішнього та зовнішнього середовища на підприємстві виконує як стратегічні цілі, так і оперативні, тобто проблеми пов'язані з ефективною реалізацією планів, що розроблені для досягнення поставленої мети. Такий підхід визначається як діяльність, що направлена на виявлення та ліквідацію відхилень стратегічної мети підприємства.

Постановка задачі даної статті полягає у дослідженні стану внутрішньогосподарського контролю на сільськогосподарських підприємствах та внесення пропозицій, щодо усунення виявлених проблем.

Результати дослідження показали, що підходи до побудови системи внутрішньогосподарського контролю, які включають комплекс внутрішніх правил та процедур контролю за їх господарською діяльністю залежать від

етапу розвитку, типу господарства та його інституційних особливостей, які в свою чергу можуть суттєво відрізнятися. Тому, у промислово розвинених країнах наука про незалежний контроль спирається на надійний фундамент результатів, що накопичувалися протягом багатьох десятиліть у рамках відомих наукових напрямів, таких як теорії загального і внутрішньогосподарського контролю [1, с. 1]. Діяльність сільськогосподарських підприємств та ефективність аграрного виробництва в цілому, а також відносна стабільність соціальної сфери сільської місцевості загалом формувалась під впливом держави та її регулюванням [3, с. 248].

Враховуючи характер сільськогосподарських підприємств та особливості організації виробничих процесів, особливе значення в системі управління набувають контрольні функції, завданнями яких є попереджувати втрати і розкрадання, псування та неповного отримання продукції, причини зниження урожайності і продуктивності. Це забезпечить підвищення якості, суттєво знизить собівартість та ріст рентабельності виробництва, тобто забезпечить конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств [9]. Не дарма ж відомий французький економіст та основоположник школи фізіократів Франсуа Кене, у своїй роботі "Фізіократія" підкреслив що: «Земля – єдине джерело багатства, і лише сільське господарство його примножує» [2].

Здійснивши огляд літературних джерел, визначено, що оцінку ролі контролю в системі управління сільськогосподарськими підприємствами дав Кочерін Е.А.. Він зазначив, що „погляд на контроль як на завершальний етап управлінської діяльності, дає змогу зіставити досягнуті результати із запланованими, є сталою точкою зору в науковій літературі. Контроль зводиться до порівняння фактичних результатів із встановленими показниками та до вжиття в разі потреби відповідних заходів” [6, с. 56].

Сільськогосподарські підприємства за радянських часів мали достатньо коштів для розширеного відтворення виробництва та забезпечували рівень рентабельності близько 40%. Проте в ході ринкових перетворень сільське господарство залишилось без державної опіки та адекватної новим умовам господарювання фінансової підтримки для забезпечення прибутковості виробництва та утримання наявної інфраструктури села [5].

Замість домінуючої колгоспно-радгоспної форми господарювання на рівноправній основі створені й розвиваються різні форми господарювання [8, с. 206], а саме: публічні акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, кооперативи, фермерські господарства та інші.

Сільське господарство по суті дуже консервативне і важко пристосовується до вимог ринкових відносин. Зміна організаційних форм сільськогосподарських підприємств, форм власності й навіть назв не призвело до кардинальних змін у принципах господарювання, мисленні по-новому, організації внутрішнього контролю [15, с. 86]. У результаті реформування аграрного сектора АПК Вінницької області були створені сільськогосподарські підприємства різних організаційно-правових форм (табл. 1).

Аналіз показників таблиць 1 дав можливість з'ясувати, що кількість

сільськогосподарських підприємств всіх організаційно-правових форм Вінницької області у 2010 році займають всього 3,62% від загальної кількості сільськогосподарських підприємств України. Також слід врахувати той факт, що у період з 2002 року по 2010 рік двічі зменшилась кількість підприємств за всіма організаційно-правовими формами. Позитивним залишається лише позиція фермерських господарств Вінниччини, які з кожним роком збільшують свою кількість.

Таблиця 1

Організаційно-правові форми діяльності підприємств в сільському господарстві Вінницької області

Організаційно-правові форми діяльності сільськогосподарських підприємств	Роки						
	2002	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Підприємства різних організаційно-правових форм діяльності - всього	2535	2260	2068	2035	2101	2107	2317
в тому числі							
1) сільськогосподарські підприємства	979	912	755	723	706	696	664
з них:							
господарські товариства	599	479	393	384	378	365	357
приватні підприємства	182	240	207	205	192	193	192
виробничі кооперативи	130	116	88	70	54	56	51
державні підприємства	13	10	10	11	8	9	8
підприємства інших форм господарювання	55	67	57	53	74	73	56
2) фермерські господарства	1190	1348	1313	1312	1395	1411	1653

Висновки про переваги тієї чи іншої форми господарювання сільськогосподарських підприємств робити передчасно, оскільки нетривалим є період їх діяльності, а також не враховано фактор господаря-керівника, від якого значною мірою залежить успіх справи. Таким чином створені в результаті реформування господарські формування з теоретичної і практичної точок зору є ефективними структурами, які слід удосконалювати в напрямі поєднання інтересів господарів-виробників і селян-власників землі та майна, які вони передали в оренду [8, с. 210].

Міцність фінансово-економічного становища організації залежить від того, наскільки раціонально використовуються виробничі ресурси. Тому використання виробничих ресурсів повинно знаходитись під строгим контролем, як державних органів, так і самих організацій. Контроль допомагає виявити причини тих чи інших явищ, зробити висновки відповідно того, як здійснити фінансово-господарську діяльність, та що зробити для досягнення ефективного господарювання підприємства. Не дивлячись на те, що в Україні широко використовується незалежний аудиторський контроль та господарський контроль, однак центр контрольно-ревізійної роботи в існуючих умовах господарювання повинен бути перенесений на внутрішньогосподарський

контроль. Оскільки, саме внутрішньогосподарський контроль є ефективним видом оперативного контролю, він виконується відділами та службами, керівниками та спеціалістами підприємств, і дозволяє вчасно виявити негативні відхилення в виконанні виробничих завдань, порушенні технологій виробництва, фактів крадіжок та зловживань [16].

Внутрішньогосподарський контроль забезпечує виявлення відхилень виробництва від правового та іншого нормативного регулювання, нормування, бюджетування та прийняття на цій основі відповідних управлінських рішень. Відповідно, внутрішньогосподарський контроль займає важливе місце в системі обліку та є незамінним засобом її ефективного функціонування на всіх рівнях починаючи від господарського суб'єкта [17].

Як зазначає Р.А. Сагайдак перебудова господарського механізму потребує вдосконалення всієї системи контролю (в тому числі внутрішньогосподарського), яка має відповідати сучасним умовам господарювання. Це стосується насамперед нормативно-правового забезпечення внутрішньогосподарського контролю у новоутворених сільськогосподарських підприємствах [15].

Дослідженням нормативно-правової бази встановлено, що в аграрних підприємствах і фермерських господарствах не передбачено створення ревізійних комісій. Про створення ревізійної комісії на акціонерних товариствах, товариствах з обмеженою відповідальністю та сільськогосподарських виробничих кооперативах вказано в ст.106 Господарського кодексу [4], ст.49, 63 Закону України «Про господарські товариства» [13], ст.19 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» [14], та ст.49 Закону України «Про акціонерні товариства» [12].

Рис. 1. Рівень дотримання законодавчих актів щодо створення і функціонування ревізійної комісії на сільськогосподарських підприємствах в районах Вінницької області

За проведеними анкетуваннями (рис. 1) слід констатувати, що стан нормативно-правового забезпечення дії ревізійної комісії на підприємствах районів Вінницької області бажає бути кращим. Результати показали, що лише

підприємства Іллінецького району дотримуються нормативного законодавства щодо Положення про ревізійну комісію. Що ж стосується підприємств інших районів, то в Погребищенському, Бершадському та Козятинському районах наявність Положення про ревізійну комісію виконується на 80%, а в інших районах на 30%, або взагалі відсутні.

Досягнення дієвості внутрішньогосподарського контролю на сільськогосподарських підприємствах є можливим при встановленні стандартів контролю (загальних вимог до очікуваних результатів, термінів, регламентів, видів, форм, засобів і методик проведення, форм і термінів звітності тощо) як найважливішого засобу оцінювання результатів виконання завдань і доручень [10], запровадження електронної системи контролю з використанням сучасних інформаційних технологій з метою зведення до можливого мінімуму операцій з паперами та скорочення часу і обміну звітною інформацією. Але найголовнішим є наявність реальної відповідальності посадових осіб не тільки за належне виконання завдань і доручень, але й, в першу чергу, за подання невірних даних, приховування дійсного стану справ з їх виконанням [11].

Висновки. Проведені дослідження стану внутрішньогосподарського контролю сільськогосподарських підприємств надали можливість дійти висновку, що мають місце окремі ускладнення щодо функціонування та дії внутрішньогосподарського контролю. Одним із критеріїв організації системи внутрішньогосподарського контролю є вигоди, які вона принесе в управління. Переваги створення ефективної системи внутрішньогосподарського контролю залежать в підвищенні конкурентоспроможності підприємства за рахунок підвищення якості продукції, що сприятиме ефективному використанню виробничих та фінансових ресурсів, що в кінцевому результаті призведе до покращення результатів господарської діяльності. Внутрішньогосподарський контроль є систематичною та конструктивною діяльністю щодо забезпечення відповідності фактичних результатів діяльності запланованим і притаманний певною мірою всім підрозділам підприємства.

Література

1. Акентьева О.Б. Підвищення економічної ефективності системи внутрішнього контролю підприємства: автореф. дис. на здобуття канд. екон. наук. : спец. 08.06.01 /Акентьева О.Б.Інститут економіки промисловості НАН України – Донецьк, 2006, 22 с.
2. Ален Бейтон, Антуан Казорла, Крістін Долло, Анн Марі Дре. 25 ключових книг з економіки - Челябінськ: Урал LTD, 1999. - С. 514-538.
3. Гвоздь О.В. Вплив державної підтримки на фінансовий стан сільськогосподарських підприємств – теоретичний аспект / О.В. Гвоздь // Всеукраїнський науково-виробничий журнал “Інноваційна економіка”, 2’2011 [21], м. Тернопіль, 2011р. С.247 – 251.
4. Господарський кодекс України - [Чинний від 2003-01-16]. – К.: Відомості Верховної Ради України від 02.05.2003 - 2003 р., № 18.
5. Дем’яненко М.Я. Фінансові проблеми формування і розвитку аграрного ринку (доповідь) / М.Я. Дем’яненко // Фінансові проблеми

формування і розвитку аграрного ринку: матеріали Дев'ятих річних зборів Всеукр. Конгресу вчених економістів-аграрників 26-27 квітня 2007 року. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – С. 5-21.

6. Кочерин Е.А. Контроль в системе управления социалистическим производством. – М.: Экономика, – 1982. – 117 с.

7. Лузан Ю.Я. Напрями розвитку сільськогосподарського виробництва і соціальної сфери села / Лузан Ю. Я. // Економіка АПК. – 2009.- №7. – С. 3-12.

8. Месель-Веселяк В.Я. Реформування аграрного сектора економіки України (здобутки, проблеми, вирішення) / В.Я. Месель-Веселяк // Вісник економічної науки України №2 (18). – 2010. – С.205-211.

9. Овсийчук В.Я. Формирование системы внутривладельческого контроля в сельскохозяйственных организациях: автореф. дис.. док. экон. наук: 08.00.12 – Москва, 2007.

10. Приходченко Л. Забезпечення ефективності державного управління: стандартизація внутрішнього контролю та аудиту // Актуальні проблеми державного управління: Збірник наукових праць ОРІДУ.– Вип. 4 (32) – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2007. – С. 145–152.

11. Приходченко Л. Підвищення дієвості системи контролю в контексті забезпечення ефективності державного управління [Електронний ресурс] / Л. Приходченко // Режим доступу до журн.: http://www.nbuu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Apdu_o/2009_1/R_1/Prihodchenko.pdf.

12. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 №514-VI // Відомості Верховної Ради України – 2008., №50, с.2432, ст.384.

13. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.91 № 1577-XII // Відомості Верховної Ради України – 1991, №49 ст.682.

14. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 17.07.1997 № 469/97-ВР // Відомості Верховної Ради України - 1997 р., № 39, ст. 261.

15. Сагайдак Р.А. Внутрішній контроль в управлінні сільськогосподарськими підприємствами [Текст] / Р.А. Сагайдак. – Дисертація на здобуття наук. ступеня к.е.н. – К., 2008. – 242.

16. Филимонова М.В. Внутривладельческий контроль на предприятиях строительного комплекса: автореф. дис.. канд. экон. наук: 08.00.12 – Москва, 2000.

17. Яценко С.Н. Внутривладельческий контроль в организациях алкогольной промышленности: автореф. дис.. канд. экон. наук: 08.00.12 – Москва, 2007.

Summary

Current state of internal control at the agricultural enterprises / Marchuk U.

The state legal forms of enterprises in agriculture are investigated and analyzed the level of compliance with legislation of internal control on agricultural enterprises.

Keywords: internal control, legal regulation, agricultural enterprises,